

né situace v českém *akademickém*, resp. *sociologickém*, poli? Zde se nabízí možnost studovat nejen pravidla přerozdělování *forem kapitálu* v závislosti na pozici příslušných aktérů v rámci těchto polí, ale též, například, vztah mezi *akademickým*, resp. *sociologickým*, polem a poli sousedními, zejm. pak *polem ekonomickým* a *polem politickým*. Mohli bychom také prozkoumat míru „autonomie“ českého *akademického*, resp. *sociologického* pole. Mírou autonomie *sociálního pole* má Bourdieu na mysli jeho „nezávislost na vnější poptávce“, zejm. pak politické a ekonomické (s. 286), tedy to, zdali jsou pravidla vnitřní organizace ustavována uvnitř daného pole, nebo zvenku. Zde by se dalo namítnout, že řada sociálních polí má dvě zároveň existující jádra (která strukturuje vnitřní boje o legitimní definice situace): jádro *proautonomní* a jádro *proheteronomní*, kdy heteronomie znamená podřízení se principům organizace, které pocházejí z prostředí mimo *sociální pole*. Optimisté by v případě českého *akademického*, resp. *sociologického*, pole řekli, buď (1) že je v pořádku, že jsou to pole heteronomní, tj. že se podřizují politické a ekonomické poptávce, nebo (2) by s růžovými brýlemi na očích trvali na jejich domnělé autonomii. O něco opatrnější optimisté by pak s vyšší či nižší mírou znepokojení sledovali proces, často dobrovolný (tj. s komplicitním přitakáním ze strany členů příslušných polí), postupné deautonomizace (srov. Bourdieuho důraz na sledování transformace sociálních polí v čase – s. 282).

Styl, jakým Pierre Bourdieu píše, je na první pohled obtížný, nebo spíše obtížně proniknutelný. Je tomu tak proto (dovolím si zde drobnou literárně-kritickou interpretaci), že Bourdieu psal záměrně takovým způsobem, aby povaha jeho psaní odpovídala povaze jeho sociálních teorií. Bourdieuho způsob psaní se snaží propojit formu a obsah, kdy porozumění formě znamená (nebo alespoň usnadňuje) porozumění obsahu. Teprve po proniknutí za závoj zdánlivé nesrozumitelnosti textů Pierra

Bourdieuho se objeví krystalická jasnost jeho psaní. Také se pak provalí autorovo ne-psané „tajemství“: totiž to, že jeho texty jsou v podstatě o tomtéž a že se mění pouze „vyspělost“ pohledu (komplexnost konceptů, resp. šíře jejich palety), a perspektiva („sociální pozice, ze které psal“, jak by snad řekl sám Bourdieu). Tento vztah je patrný zejména tehdy, když čtenář sleduje chronologickou posloupnost jeho nejvýznamnějších „teoretických“ děl a způsobu jejich teoreticko-konceptuální výstavby: *Esquisse d'une théorie de la pratique* z roku 1972 (Paris: Seuil), nejcitovanější dílo PB v rámci anglosaské antropologie – *Le Sens pratique* z roku 1980 (Paris: Ed. de Minuit), citované spíše naopak v sociologii – *Méditations pascaliennes* z roku 1997 (Paris: Seuil), dílo zatím všeobecně spíše přehlížené, avšak, alespoň dle mého názoru, teoreticky i konceptuálně nejvyspělejší, v dokonalé intelektuální i filozofické harmonii prezentující komplexitu autorova myšlení. Tyto „moderní klasiky“ stále čekají na překlad do českého jazyka. I proto je překlad *Pravidel umění* počinem více než záslužným: snaží se zalepit pomyslnou díru, resp. splatit intelektuální dluh v tom, že v českém jazykovém prostředí doplňuje Bourdieuho teoreticko-konceptuální skládačku o další, tolik potřebné střípky.

Michal Růžička

Gilles Deleuze, Félix Guattari: *Tisíc plošin*

Praha, Herrmann & synové 2010, 592 s.

„Většina posluchačů odešla. Zůstali jediné matematici, protože byli zvyklí na jinačí šílenosti, několik astrologů a archeologů a jednotlivé osoby z různých oborů. Chalenger se ostatně oproti začátku změnil, jeho hlas byl chraplavější a občas ho přerušoval opičí kašel.“ (s. 70)

Při referování o obsahu knihy *Tisíc plošin* od autorů Gilles Deleuze a Félix Guattari se ocitáme v nepříjemné situaci sevření

ve dvojitéch klepetech. Buď obsah přiblížíme aktualizující deteritorializací (zviditelněním klíčových myšlenek, aniž bychom je nechali svázat (reteritorializovat) řádem reprezentace), nebo aplikujeme násilné označování a knihu rozsekáme do škatulek. Tedy na jednu stranu můžeme přistoupit na styl autorů, přičemž hrozí, že převezmeme roli Challengeera z úvodního citátu a ztratíme díky nesrozumitelnosti většinu posluchačů, nebo na druhou stranu se staneme autory kritizovaným reteritorializujícím strojem, který v diktátu označovaného redukuje a umlčuje text. Z této pasti se pokusíme uniknout úlitbou na obě strany.

Tisíc plošin je druhou knihou série „Kapitalismus a schizofrenie“. Pokud by však čtenáři očekávali, že se kniha zaměřuje na kapitalismus nebo schizofrenii, pak by mohli být zklamáni. I když je téma kapitalismu do jisté míry reflektováno a knihu je možné číst jako svého druhu jeho originální kritiku, určitě není tématem stěžejním. Hůře by však na tom byli ti, kteří by očekávali pojednání o schizofrenii, jelikož s ní se v knize prakticky nesetkají. Jediným potenciálním odkazem na schizofrenii by mohla být schizoanalýza, přičemž ji zde nenajdeme jako popisovanou techniku, ale jako uplatňovanou metodu, pomocí níž jsou jednotlivá témata rozvíjena. Autoři tuto metodu rozpracovávají v rámci dělení věd na paranoidní (interpretativní) – tedy vědy, které za událostmi hledají další významy a vědy schizoidní, jež pokládají události vedle sebe a následují tok inspirací. Proto podtitul „Kapitalismus a schizofrenie“ je třeba brát především jako odkaz k předcházejícímu dílu, které bohužel nebylo zatím přeloženo.

Očekávání čtenáře odvíjející se od samotného titulu *Tisíc plošin* jsou lépe naplněna. Plošinami autoři míní kapitoly, které jsou v názvu netradičně spojené s daty konkrétních událostí. Plošina má podobu multiplicity, strata, v němž se probíraný jev vynořuje a je demonstrován ve vztahu k události (která je často jeho aktualizací). Není

tedy použit obvyklý postup, kdy je jev „popsan“ či „kategorizován“ a na události vysvětlen. Text každé plošiny je plný vrásnění a zlomů. Ústřední téma se zanořuje, mizí, aby se o pár odstavců nebo stránek objevilo v nečekaných souvislostech. Tento nezvyklý styl odpovídá teorii, kterou se autoři snaží představit, a proto knihu můžeme číst dvěma způsoby. Za prvé jako rozpracování určité teorie a za druhé jako ukázkou aplikace technik z této teorie vyplývajících.

Autoři v krátké předmluvě píší, že plošiny jsou relativně na sobě nezávislé, a tudíž není třeba je číst po sobě. Přesto můžeme konstatovat, že knihou vede určitá linie stoupající komplexnosti. Plošiny se na sebe skládají a následující často využívají konceptů rozpracovaných v předcházejících plošinách. I tak je určitá míra nezávislosti zachována. Recenzent si vyzkoušel možnost číst plošiny náhodně a přes určitou míru náročnosti, a především až poté, co se mu dostal jazyk autorů do krve, byl schopen tok argumentů s jistými obtížemi sledovat.

Na začátku knihy jsou rozpracovány základní koncepty jako rhizom, stratum, abstraktní stroj etc., a také je vysvětlen styl práce autorů. Jelikož stylu se budeme věnovat v následujících odstavcích, nebude zde dále rozebírán, ale pozornost upřeme na koncept rhizomu. V původním významu rhizom znamená oddenek. Ve své výhonkovité struktuře umožňuje libovolná propojení v rámci kořenového systému, zároveň kterákoliv část se může stát pro rostlinu klíčovou. Autoři jej používají jako metaforu acentrického systému, který umožňuje spojení mezi jakýmkoliv body. Vysvětlují jej jako opozitum k hierarchicky se rozvíjející struktuře kořene stromu. „Rhizom ... netvoří jednotky, ale dimenze, nebo spíše pohyblivé směry, nemá začátek ani konec, ale vždy střed, z toho roste, rozlévá se. Konstituuje lineární multiplicity s n dimenzemi, bez subjektu i objektu, rozložitelné do rovin konzistence. Oproti struktuře, definované souborem bodů, opozic... je rhi-

zom tvořen pouze liniemi: liniemi segmentarity a stratifikace jako dimenzemi, ale také linií úniků.“ (s. 30)

Na následujících plošinách se autoři zabývají jazykem. Vychází při tom z promluvy jako aktu a polopřímé řeči, přičemž rozebírají jeho vliv na rovině netělesných transformací. Rozvinou přitom několik druhů sémiotik. Velmi inspirativní je část věnující se režimům označování, kdy upozorňují, že despotický označující režim funguje na principu redukce. Oproti tomu staví vášnivý subjektivní režim, který nepracuje s negací, ale afirmací, a tak umožňuje nomádské vysvobození z tlaku struktur. V další části autoři rozvíjejí koncepty deteritorializace, tělo bez orgánů, tvářnost. Tato část knihy představuje nástroje, které jsou následně použity k analýze státu jako jedné z forem zajetí. Dále je v ní rozpracováno opozitum konceptů svobodná akce a práce. Z rozboru forem zajetí a konceptu práce (jako subjekt redukcující činnosti) pak vychází kritika kapitalismu, který konstituuje jednotku člověka jako subjektu podrženeho vzhledem k zvnějšněnému předmětu. Jejich práce však nekončí u kritik a konstatování, ale zároveň se snaží najít cesty, jak se ze zajetí struktur vymanit. Poslední plošina představuje určité shrnutí připomínající svou formou výkladový slovník.

Nabízený způsob úniku z podrobení se strukturám je překvapivě podobný s vyrovnáním se s absurdním existencionalistického filozofa A. Camuse v jeho práci *Mýtus o Sisypovi* (Praha: Svoboda, 1995). „V rozkazu musí život odpovídat na odpověď smrti, nikoliv tím, že bude unikat, ale tak, že přiměje únik tvořit.“ (s. 129) Když už jsme u autorů, jejichž vliv je v knize patrný, pak je možné zmínit, že např. druhá a čtvrtá plošina se dá číst jako snaha o vypořádání se s psychoanalýzou a Freudem. Na třetí plošinu je zase možné nahlížet skrz inspiraci již výše zmíněným francouzským existencionalismem a do určité míry také Foucaultem (tato inspirace nejlépe vynikne, pokud plošinu porovnáme s knihou

Foucault (Praha: Herrmann & synové, 2003), která vyšla šest let po tomto díle a v níž Deleuze svou netradiční interpretaci Foucaulta dále rozvíjí). Knihu *Tisíc plošin* je možné také číst jako navazující článek v řetězu předchozích děl autorů. Například plošiny čtyři a pět pokračují tam, kde Deleuze skončil v knize *A quoi reconnait-on le structuralisme?* (1972) (Podľa čoho rozpoznáme štrukturalismus? Bratislava: Archa, 1993), a podobně jako prohloubení teorie představené v díle *Nietzsche et la philosophie* (1962) (*Nietzsche a filozofie*. Praha: Herrmann & synové, 2004) se dají interpretovat plošiny, které se věnují systému touhy a opozici svobodná činnost versus práce.

Představovaná teorie je ucelená a inspirativním způsobem nabízí zajímavé úhly pohledu na klasické otázky a přichází s originálním řešením. Ale to, co dělá knihu *Tisíc plošin* jedinečnou, je nabídnutí představované teorie přímo ve stylu, jakým je napsaná. Projevuje se v uspořádání textu do plošin, afirmativně rhizomatickým režimem psaní, formujícím vlivem na čtenáře a také vypracováním vlastní metody analýzy – schizoanalýzy, která je zároveň technikou zpracování i způsobem záznamu událostí. Jednotlivá témata nejsou zpracovávána systematicky, ale rhizomaticky. Znovu a znovu se vynořují v toku textu, skáčí z jedné plošiny na druhou, aby svou aktualizací vedle každé jiného tématu dovolila čtenáři na ně nahlížet z různých stran. Připomíná to kroužení dravce kolem kořisti. Nic se neodhaluje přímo, objekt není rovnou popsán, ale neustále se mění kontext jeho vynoření, neustále je vytrháván z obvyklého teritoria. Tím, jak se pořád mění kontext reteritorializace, zůstává zachycovaný objekt relativně volný. Vazby ke konkrétním výkladovým rámcům se tak rozvolňují, až je objekt deteritorializován. Aby autoři podpořili relativní deteritorializaci objektu, neváhají sahat po různých slovnících. Objekt se ocitá jednou ve výkladovém rámci disciplíny geologie, podruhé hudby, pak fyziky, etiky, filozofie etc. Dále deteri-

torializaci umocňují častým měněním režimu výpovědi. Není výjimkou, že na jedné stránce narazíme na filozofující analýzu, chladný popis, dialog se čtenářem, řečnické otázky, seberefereující odkazy a ironizující humor. „Z koho si děláme legraci? Vlci vůbec neměli šanci se z toho dostat, zachránit svou smečku: od začátku bylo rozhodnuto, že zvířata mohou sloužit jedině k tomu, aby reprezentovala soulož mezi rodiči, nebo naopak byla touto souloží reprezentována.“ (s. 39)

Hravost a rychlost změn text odlehčuje a umožňuje mu proudit, i když na druhou stranu někdy přechází až k těžce srozumitelnému víření. Autoři sami k technice psaní poznamenávají: „Tuto knihu píšeme jako rhizom. Sestavili jsme ji z plošin. Z legrace jsme jí dali cirkulární formu. Každé ráno jsme vstávali a každý z nás se ptal, do kterých plošin se pustí, napsal pět řádků sem, deset řádků tam.“ (s. 32)

Pět řádků sem, deset řádků tam... občas je tento skákající styl pro čtenáře až deprimující. Rád by sledoval tok úvah dál, ale místo prohlubování rozboru přijde zlom a objeví se jiné téma, jiný styl, nový řečový režim. Díky neustálé variaci tak témata leží relativně netknutá ve svých singularitách a hlavní tok, většinou pouze naznačený nebo dokonce přímo nevýřčený, protéká mezi nimi.

Pro svou teorii autoři vypracovávají vlastní pojmový aparát. Nepodávají však vysvětlení jednotlivých pojmů, nedefinují je. Naopak nutí čtenáře pracovat s intuitivní neuzavřenou definicí a význam pojmu si upřesňovat s každým dalším jeho použitím. Pokud čtenář vzdoruje a nepřízpůsobí se, pak je čtení pro něj utrpením a může se zdát nesmyslným. Prvních stopadesát stran je proto spíše tréninkem, který čtenáře zaučuje do stylu, navyká jej na něj. Pokud bychom použili terminologii Umberta Eca, kniha *Tisíc plošin* si svého čtenáře moduluje, vytváří a zvyšuje jeho kompetence ve specifickém způsobu čtení a zároveň v rhizomatickém způsobu uvažování. Při-

stoupí-li čtenář na hru autorů, otevrou se mu nové horizonty, režimy uvažování a výpovědi. Jeho kompetence se budou zvyšovat nejen skrze teoretické vysvětlování, ale především samotným aktem čtení. Na druhou stranu je díky tomu text velmi náročný a od čtenáře vyžaduje vysokou míru soustředění.

Závěrem mohu říct, že kniha *Tisíc plošin* je inspirativním poststrukturalistickým dílem, které svým záběrem přesahuje disciplínu sociologie. Doporučit ji proto lze nejen sociologům, ale i zájemcům o sémiotiku, metodologii, epistemologii, historii státu a institucí etc. V neposlední řadě je potřeba zmínit, že jde o cennou ukázkou koherence mezi představovanou teorií a stylem knihy.

Petr Sič

Cameron Lynne Macdonald: *Shadow Mothers. Nannies, Au Pairs, and the Micropolitics of Mothering*

Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press 2010, 292 s.

V roce 2010 vyšla v nakladatelství University of California Press další publikace věnovaná tématu au pair a chův, tedy tématu v anglosaském sociologickém diskurzu relativně běžnému a často zkoumanému. Její autorkou je Cameron Lynne Macdonald, socioložka působící na University of Wisconsin. Kniha prezentuje závěry rozsáhlého kvalitativního výzkumu, který autorka uskutečnila na konci 90. let 20. století v Bostonu mezi pracujícími matkami a chůvami. Autorka poskytuje vhled do každodennosti specifických vztahů mezi matkami a „stínovými matkami“, které nahrazují první zmíněné, jež se vracejí do svých zaměstnání. Čtenářkám a čtenářům se tak dostává do rukou kniha, která je aktuální také pro český kontext, a to minimálně ze dvou důvodů. Jednak proto, že ČR patří dlouhodobě k zemím vysílajícím au pair do zemí, jako je Velká Británie, Německo